

AYVANSARAY'DAKİ İVAZ EFENDİ CAMİSİ'NDE YÜRÜTÜLEN SON RESTORASYON ÇALIŞMALARI

The Latest Restoration Works of the Ivaz Efendi Mosque in Ayvansaray

Murat Sav | Arkeolog, Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğü

Ömer Faruk Kara | Y. Mimar, Pekerler İnşaat

Mimar Sinan tarafından yapıp-yapılmadığı bilinmeyen İvaz Efendi Camisi, Suriçi'nin Ayvansaray semtinde yer almaktadır. Eski Bizans Sarayı'nın altyapısı üzerinde yükselen cami, XVI. yüzyılın sonlarında yapılmıştır. Zaman içinde deprem veya yangınlardan etkilenerek günümüze ulaşan yapının tek minaresi bulunmaktadır. 2013 yılında başlayan restorasyon çalışmalarının sonlarına gelinmiştir. Yapının kurşunları yenilenmiş, gerekli noktalarda taş değişimleri, sağlamlaştırılmalar, derz çalışmaları yapılmış, var olduğu kaynaklarda belirtilen ve yapıyı kuzey-batı-doğu yönlerden kuşatan dış saçak, bu restorasyon sırasında yapı cephelerine eklenmiştir. Eski belge ve bilgiler doğrultusunda hazırlanan Anıtlar Kurulu onaylı projesine göre yapılan bu ekin, taşıyıcı direklerine ait kaideler modern döşeme altında kendilerini muhafaza etmekteydiler.

Caminin iç mekânında, yan galerilerin döşemelerinde, mihrap cephesinde ve döşemede de gereken müdahaleler yapılmış olup, bunlar makalede detaylı biçimde anlatılmıştır. Bir diğer önemli nokta, kalemîşi ve hat ile ilgili müdahaleler olmuştur. Yine eski fotoğraflar üzerinden gidilerek hazırlanan kalemîşi projesi doğrultusunda bu konuda da gereken çalışmalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriçi, cami, eski belge, uygulama çalışması, kalemîşi projesi.

Designed by Architect Sinan which is not known, however; the İvaz Efendi Mosque is located in Ayvansaray region of the historical Istanbul. It was built at the end of the XVI. Century over the ruins of the Old Byzantium Palace. Being damaged because of the earthquakes and fires throughout the time, it has survived till today having one minaret. The restoration Works are about to be completed, which were initiated in 2013. During the restoration period, the lead coverings and damaged stones were renewed, reinforcement works and groove adjustments were carried out. The previously existing canopy on north, west and east facades of the building was replaced depending on the old documents. The base structures of this canopy were even discovered under the current modern flooring.

Besides the above mentioned works, some other Works were also carried out in central interior, on the floorings of the side galleries, on mihrap and on the central interiors' floorings. All these Works are mentioned detailedly in the essay. Another important point is about the painting and writing figures of the interior surfaces. Again considering the old documents and photographs, the projects were prepared and carried out on site accordingly.

Keywords: The Historical Peninsula, mosque, old documents, at-site Works, painting works project.

GİRİŞ

İvaz Efendi Camisi, şehrin kara tarafı surlarının çok yakınında, Bizans döneminin son yüzyıllarında imparatorların tercih ettiği bir mekân olan Blakherna Sarayı kompleksinin¹ kalıntılarının bulunduğu yerdeki teras üzerinde, XVI. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiştir. M.S. V. yüzyıldan itibaren bu bölgede olduğu bilinen, önceleri küçük olan, sonradan büyütülen Blakherna Saray Kompleksinin Bizans döneminde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. XI. Yüzyıl sonlarında Aleksios Komnenos I, şimdi üzerinde Emir Buhari Tekkesi ile İvaz Efendi Camisi'nin konumlandığı arazide ve bu iki yapı noktasının arasında saray görevlileri ve memurları için bazı yapılar inşa ettirmiştir. Teraslama sistemi yapılarak, tonozlu alt yapılar üzerine oturan saraya ait birimlerin bir bölümü sur duvarlarının üzerine oturtulmuştu. Osmanlı döneminin ilk yıllarında bu bölgenin ne durumda olduğu bilinmese de, Bizans döneminin sonlarında bugünkü adıyla Tekfur Sarayı'nın kullanılıyor oluşu, İvaz Efendi Camisi'nin inşa edileceği alandaki eski saray yapılarının ayakta olmadığını göstermektedir.

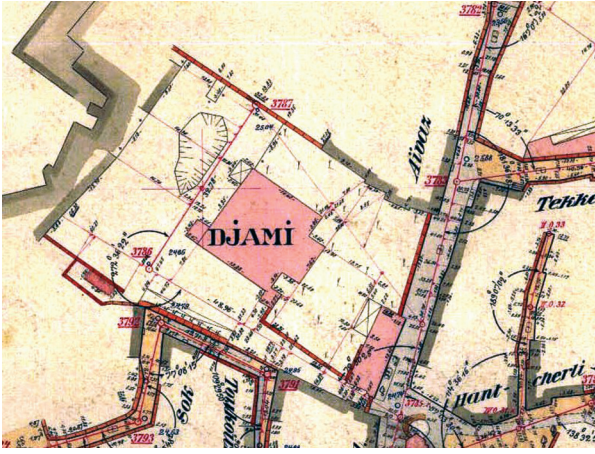

Fotoğraf 1. İvaz Efendi Camisi, 1935 (Müller-Wiener'den). Minareden caminin kubbesi (16.3.2015).

Halk arasında *Eğrikapı Camisi* adıyla da anılan İvaz Efendi mabedinin güneybatısındaki küçük meydanın ortasında altı yüzölçü bir meydan çeşmesi vardır. Evvelce külliye dahilinde sıbyan mektebiyle bir medresenin olduğu bilinmekle beraber bunlardan hiçbir iz kalmadığı gibi şimdiye kadar yerleri de tespit edilememiştir. Hadika'da Caminin banisi Alanyalı Kazasker İvaz Efendi/Manaz veya Manav Avuz Efendi'nin *Kadıasker* olduğu yazılıdır (Hadika 2001: 204). Caminin banisi Manav İvaz Efendi'nin (ö. 994/1586) kible duvarı önündeki hazîreye defnedildiği bazı kaynaklarda nakledilmekte olup (Hadika 2001: 204) hazîrede, adını taşıyan bir mezar taşına rastlanmamaktadır. Ancak, tam mihrabın hizasında üzerinde hiçbir yazı olmayan, hazîredeki bütün taşlardan daha büyük, silindirik biçiminde iki şahidenin İvaz Efendi'nin kabrine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Cami avlusunun batı tarafı surlarla sınırlanmış olup, burada sur duvarlarına ait bir burç yer almaktadır. *Anemas Kulesi* diye adlandırılan bu burcun bir vakitler Bizans sarayının bir bölümü olarak kullanıldığı belli olmaktadır. Bu noktadan itibaren Haliçe doğru sur duvarına paralel biçimde evvelce iki katlı olan kemerli ve tonozlu uzun bir dehliz

¹ İmparator Aleksios Komnenos I (1081-1118) ve yeğeni İmparator Manuel Komnenos I zamanında (1143-1180) asıl imparatorluk sarayı olarak kullanılmaya başlanmıştır: Meyer-Plath, B./A.M.Schneider, Die Landmauer von Konstantinopel, 2 cilt, Archaeol. Inst. Deutsch, Reiches, Berlin 1938-43, S.12. Bu bölge biraz tartışmalıdır. Çünkü Niketas Khoniates, Isakhios II Angelos'un (1185-95) imparatorluk ileri gelenleriyle birlikte Büyük Saray'dan Blakherna Sarayı'na taşındığını belirtmekte olup, bu da sonraki bir süreci belirtmektedir. Manuel Komnenos I zamanında yaptırılan Hyper Hypsala Sarayı'nın Blakherna kompleksine ait olup-olmadığı net olmadığından bu saray için ayrı bir başlık açılarak, aşağıda anlatılmıştır. Hançerli Hamamı-Mumhane-İvaz Efendi Camii arasındaki yapı toplulukları bu dönem toparlanarak büyük bir saray haline getirilmiştir. Soros, Danubios, Okeanos ve Anastasiakos Saraylarının bu inşaat esnasında değerlendirildikleri tahmin edilebilir.

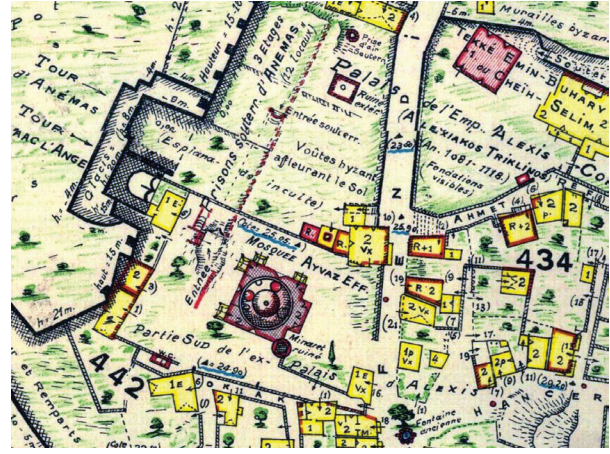
Harita 1. Alman Mavileri Haritası'nda (1.Dünya Savaşı yılları) İvaz Efendi Camii'nin yeri. Kuzey cephede iki adet giriş kısmı (saçak) görülürken, külliyyeyi çevreleyen duvarların surlara kadar devam ettiği izlenebilmektedir.

uzanmaktadır. Bu meyilli arazide, üzerindeki saray yapılarına bodrum katı teşkil eden ve *Anemas Zindanları* diye adlandırılan bu mahzenin yukarı ucu İvaz Efendi Camisi'nin önündeki avlunun altında da devam etmektedir.

Caminin Mimar Sinan'a ait olduğu söylense de Mustafa Sai Çelebi'nin *Tezkiret'ül Bünyan* adlı eserinde belirtilen Mimar Sinan yapıları arasında adı geçmemektedir (Sönmez 1988: 30-32,66-68, 82-86). Tokay, camiyi Mimar Sinan'ın tezkerelerinde kayıtlı olmamakla birlikte, Mimar Sinan çağının sonlarında, onun ekolüne ait bir yapı olarak kabul etmiştir (Tokay 2003: 310). Prof. Dr. Aptullah Kuran gibi araştırmacılar, yapının Mimar Sinan'ın eseri olmadığını; O'nun döneminde yapılmış olsa da öğrencilerinden biri tarafından inşa edilmiş olabileceğine inanmaktadırlar. Ancak İvaz Efendi Camisi için Kuran, Molla Çelebi Camisi ve Babaeski Ali Paşa Camilerindeki altıgen tabanın beş yarım kubbeye eteklenmek suretiyle enlemesine gelişen kütle kuruluşuna dayalı altıgen şemayı kible ekseninde de geliştirme yolunda bir adım olarak değerlendirirken, ikinci adım olarak da Eğrikapı Kazasker İvaz Efendi Camisini göstermiştir. Kuran, burada ana kapı merkezden yanlara kaydırılıp, mihrap çıkıntısının karşısına bir maksure konularak, yarım kubbeye örtülmemiş olmasına rağmen, altıgenin sonuncu koluna işaret ettiğini kabul etmektedir (Kuran 1986: 154).

Fotoğraf 2. Restorasyondan önce caminin kuzeybatıdan görünümü (M.Sav, 16.06.2008).

Harita 2. 1930'lu yıllara ait sigorta haritaları olarak bilinen Pervittich Haritası'nda Alman Mavileri'ndeki gibi bir düzenleme söz konusudur. Sur yönündeki ahşap üç yapı dikkati çekmektedir.

Aslanapa, Zal Mahmut Paşa Camisi'ni andıran bazı özellikleri nedeniyle yapının Mimar Sinan'a mal edildiğini yazmaktadır (Aslanapa 1988: 157-158). Kuban ise, caminin Mimar Sinan'ın şemalarını sürdürdüğünü, ön cephesinin sonraki dönemlerde büyük değişiklikler yaşadığını ve yapının Mimar Sinan'ın yerine geçen Davud Ağa tarafından yapılmış olabileceğini belirtmektedir (Kuban 2007: 383-84). Dayanak olarak da altıgen ve sekizgen şemanın Mimar Davud Ağa tarafından sürdürülmüş olmasını göstermektedir.

ESKİ ONARIMLAR

Yapının, İstanbul'un geniş bölgelerini harabeye çeviren büyük yangınlardan etkilendiği tahmin edilmektedir. Wolfgang Müller-Wiener, caminin bu bölgedeki 1729 ve 1782 yangınlarından zarar görmüş olabileceğini söylemekte ve batı cephesinin dış köşelerinde yer alan cami girişlerinin XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başlarında değişikliğe uğramış olabileceğini öne sürmektedir (Müller-Wiener 2007: 429). Her ne kadar caminin içinde böyle bir yangına işaret eden iz yoksa da muhtemel yangında lokal olarak etkilenmiş olabileceği düşünülmelidir. 1766 depreminde zarar gördüğünü düşünmek daha olasıdır. Üç cepheyi kuşatan revakların da bu yangınların birinde tahrip olduğu akla yatkındır. XVIII. veya XIX. yüzyıl içinde camiyi üç taraftan çeviren revak sistemi ortadan kalkmış, sadece girişlere, ahşap doğramalı ve camekânlı sundurmalar yapılmıştır. 1940-1950 yılları arasında bunlar da yok olmuş, son yıllarda ise girişlerin önüne öncekilere hiç benzemeyen tuğla duvar ve alüminyum doğramadan bir sundurma inşa edilmiştir. En son 1894 depreminden zarar gören cami ve minarede XX. yüzyıl içinde (1950'ler) önemli bir restorasyon çalışması yapılmıştır. 1952 yılında hazırlanan keşfe bakıldığında beton pencere (dışlık) imalatlarının yapıldığı, özellikle çatıda çalışıldığı, saçak silmesi, kurşun altı sıvaları ve kurşun yapımından anlaşılmaktadır. 1957 yılı onarımına ait keşif özetinde 521m² tutan yüzeyde badana raspası

yapılmış, tuğla hatılarda derz açımı ve temizliği ile yeni derzler yapılmış, taş çürütmelerin yanı sıra, küfeki kaplamalar uygulanmış olup, önceki dönemlerde de küfeki kaplama yapıldığını, küfeki kaplama çürütmelerinden anlamaktayız. Ahşap döşeme ve yan mahfillerin ahşap tavanları yapılmış olup, yapılan onarımda dış kapıların (8.80m²) yeniden imal edildiklerini ve daha ziyade ahşap işlerinin yapıldığını (döşeme, ahşap pencerelerin boyanması gibi) görüyoruz. 1957 yılındaki onarım keşfindeki en önemli imalatlardan birini de minare ile ilgili uygulamalar oluşturmuştur. Yaklaşık 70m² yüzölçümündeki minare gövdesinin sökümü gerçekleştirilmiştir. Sökülen minare basamak sayısı ise 41 edettir. 8m uzunluğundaki çekirdekli basamak imalatının yanı sıra şerefe imalatı da yapılmıştır. Ek olarak 1959 yılında caminin iç mekânıyla ilgili bazı onarım işleri dahayürütülmüştür.

Bir ara minareye yıldırım çarpmış, bir süre bu haliyle kalmıştır.

Anemas Zindanları adı verilen eski Bizans Sarayı'na ait alt yapıların zaman zaman bazı kısımlarında çöküntüler meydana gelmiştir. 1990-91 yıllarında yapılan onarım cami içini de kapsamıştır. 56 adet pencere kepenginin de bu onarım sırasında alınarak tamir edildikleri ve sonrasında, 11.03.1993 yılında yerlerine takıldıkları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kible kalemişi bezemesi, mahfil ve minare de elden geçirilmiştir.

1963 yılında yazılmış olan bir yazıdan, yapının avlusunun bir duvarla çevreleneceği anlaşılmaktadır. Restorasyon öncesi mevcut duvarın çimento katkılı oluşu da bunu kanıtlamaktadır. Hatta sura kadar olan alanın aslında caminin avlusuna ait olduğu aynı yazıdan anlaşılmaktadır. Kale üzerinde vakıflara ait evlerin olduğu yazılıdır. İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.04.2006 tarih ve 193 sayılı Kararı'nda, *Kazasker İvaz Efendi Camii, Haziresi, zindan girişi ve çevresinin dönem restitüsyonunun yapılmasının önerilmesine, bu restitüsyon doğrultusunda Anemas Zindanları üstü, sur ve kule ile birlikte Kazasker İvaz Efendi Camii ve özgün müstemilatının düzenleme projesinin yapılmasının uygun olacağına...* vurgu yapılmış olup, tarihsel veriler ve topografyanın sunduğu veriler Karar içinde değerlendirilmiştir.

CAMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE RESTORASYON ÖNCESİ DURUMU

Almaşık duvar örgülü yapı, 14.41m. X 15.70m. ebatlarında, kareye yakın plan şemasına sahiptir. Mihrap bölümü eyvan oluşturarak, kare plandan dışarıya doğru çıkma yapar. Kuzey cephesinin sağ ve sol köşelerinde yan yana konumlandırılmış ikişer adet ahşap kapı vardır. Kapılardan iç bölümdelikler harime açılırken köşedekiler üst mahfil katına çıkış sağlayan merdivenlere

açılır. Kubbe, altı ayak üzerine oturtulmuştur. Ayaklar beden duvarlarının içinden yükselir. Mihrap cephesi ise dışarıya doğru çıkma yapar. Mihrap nişi beşgendir ve üst bölümü (kavsara) stalaktit düzenlemesine sahiptir. İvaz Efendi Camisi'nin iç süslemesinde çini yalnızca mihrapta kullanılmıştır. Bu çinilerden mihrabın solundaki iki karo geçmiş dönemlerde yok olmuş, çinilerin yerleri, üstteki motifleri devam ettirir şekilde boyanmıştır. XVI. yüzyılın en kaliteli İznik çinileriyle kaplanan mihrabın iki kenarındaki ince sütunçelerle kaide ve başlıklarındaki kum saatleri de çiniden yapılmıştır. Mihrap nişini çerçeveleyen çiniler, beyaz zemin üzerinde her bir karoda iki yarım olmak üzere sekiz uçlu yıldızlarla bezenmiştir. Mihrabın iç yüzeyi uzunlamasına dilimler halindedir. Yaprak ve çiçeklerden oluşan bir süslemeye sahip olan, beş tam, iki de yarım pano halindeki yüzeylerin üstlerinde çini üzerine *Allah ve Muhammed, Ebû Bekir ve Ömer, Osman ve Ali, Hasan ve Hüseyin* yazıları yer almıştır.

Mahfil galerileri iç tarafta ahşap sütunlara ve dış tarafta beden duvarlarına taşınmıştır. Ahşap sütun başlıkları yaprak motifleri ile bezenmiş ve sütun araları sivri kemerler ile geçilmiştir. Batı ve doğu yönünde 6 adet olan sütunlar sekizgen planlıdır. Kuzey cephesinde üst mahfilinin bir üst kotunda bir galeri daha vardır. Bu galeriye üst mahfile çıkışı sağlayan köşelerdeki merdivenli bölümlerdeki taş merdivenlerden ulaşılır. Bu, bize galeri katının sonradan eklendiğini düşündürse de galeri katına çıkışı sağlayan simetrik iki adet taş merdiven kurgusuna ters düşmektedir. Ancak plan kurgusu, cephe düzeni ile Sinan eseri olup olmadığı tartışılabilir. İvaz Efendi Camisi, Mimar Sinan'ın yaptığı altıgen sistemli ibadet yerlerinin benzeridir. Bu plan az veya çok değişikliklerle, hepsi XVI. yüzyılın ikinci yarısında yapılan Beşiktaş'ta Sinan Paşa, Topkapı'da Kara Ahmed Paşa, Kadirga'da Sokullu Mehmed Paşa, Fındıklı'da Molla Çelebi, Babaeski'de Semiz Ali Paşa, Üsküdar'da Eski Valide Camilerinde uygulanmıştır. Fakat bu bina, klasik bir son cemaat yerine sahip olmayışı bakımından da alışılmadık dışında kalır. Giriş cephesi Türk sanatında tek örnektir. Harimi üç taraftan saran "U" planlı revak sistemi, Kahire'de Sinan Paşa ve XVIII. yüzyıla ait Mehmed Bey Camilerinde görülür. Sinan Paşa Camisi H.979 (1571) tarihli olup, minaresi burada olduğu gibi kible duvarına bitişiktir; fakat yan revaklar ahşap değil, kâgirdir. Mehmed Bey Camisi ise, H.1188'de (M.1774) yapılmıştır. İvaz Efendi Camisi o derece değişik özelliklere sahiptir ki, onun da XVI. yüzyıla damgasını vuran Mimar Sinan'ın eseri olabileceği akla gelir. Normal bir şadırvan avlusuna sahip olmadığı gibi bir şadırvanı da yoktur. Ayrıca bu önemli unsurun evvelce varlığını gösteren herhangi bir ize de rastlanmamaktadır.

Yapıyı kuzey, doğu ve batı cephelerinden kuşatan saçak, tek meyilli ahşap çatıya sahip olup, ince ahşap direkler vasıtasıyla taşınmaktaydı. Bu dayanakların mermer kaideleriyle revakların altıgen biçimli tuğla döşemeleri 1935’li yıllara kadar görülmekteydi ki, bunlar da zaman içinde ortadan kalkmıştır. Kuzey avlu bölümünde cami ön saçığını taşıyan ahşap direklerin oturduğu mermer kaideler bulunmaktaydı. Doğu ve batı cephe önlerinde bulunan kaidelerse geç dönemde eklenen mermer döşemenin altında kalmıştır. Sağ revak bir bakıma son cemaat yeri gibi kullanıldığından alışılmışa ters düşen bir uygulama ile kible duvarı köşesine ve dışa çıkıntılı yapılan minarenin kürsü kısmında küçük bir mihrap bulunmaktadır. Bu ölçüdeki ibadethanelerin hepsinde olması gereken üç veya beş bölümlü bir son cemaat yeri İvaz Efendi Camisi’nde mevcut değildir. Yanlardaki gibi direklere dayanan ahşap tavanlı bir revak burada aynı görevi yapıyordu ve bir çift mihrap buranın fonksiyonuna işaret ediyordu.

Giriş cephesinin sağında olması gereken minare, güney kible duvarının sağ köşesine ayrı bir kütle olarak kesme taştan yapılmış ve zaman içinde bir kısmı yıkılarak, kısmen tahribata uğramış ve 1960’lı yıllarda restorasyon geçirerek tamamlanmıştır. Minarenin kürsü kısmında bulunan bir mihrap nişinden, camiyi üç taraftan çevreleyen son cemaat revakının buraya kadar geleerek, minare ile birleştiği anlaşılmaktaydı (Tokay). Giriş dışarıdan ve yandadır. Hafifçe pahlandırılmış gövdesi üstünde şerefeye geçişi sağlayan çıkmaları geniş çukurlu stalaktit halindedir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere şerefeye kadar yıkık minarenin şerefe korkuluğu ile petek kısmı 1950’den sonra yapılmış, 1990’da tekrar yenilenmiştir.

Cami kesme taş ve tuğladan kargir malzeme ile yapılmış, bazı yerlerde ve mihrap çıkıntısında yalnız taş kullanılmıştır. Pencere söveleri küfeki taşındandır. Her tarafında başka benzerlerinde rastlanmayan yeniliklere sahip olan caminin en şaşırtıcı özelliği giriş cephesidir.

Moloz taş örgülü ihata duvarları Dervişzâde Sokak boyunca devam eder ve doğu cephesine döner; ancak, bu yöndeki duvarlar mevcuttaki komşu parsel içinde olan kahvehane yapısının duvarına saplanarak sonlanır. Batı yönünde ise bir kısmı görülen ihata duvarları komşu yapıların duvarlarına saplanır.

Cami içindeki kemerlerde, kubbe içindeki kalem işleri son dönemlerde yapılmıştır. Zemin kattaki mahfil döşemelerinin oturduğu ahşap sütunları bağlayan kemerler üzerinde ise raspa çalışması yapılmış ve özgün kalem işleri açığa çıkarılmıştır.

RESTORASYON MÜDAHALELERİ²

Hasar Tespitleri

Caminin Dervişzâde Sokağı’na bakan avlusunun sokak kenarında yer alan ve özel mülkiyette bulunan muhtes niteliğinde bir yapının mevcut oluşu, bu parselin kamulaştırılmasını zorunlu kıldığından, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce bu konuda çalışmalara başlanmış ve restorasyonun ilerleyen safhalarında kamulaştırma işlemi tamamlanarak, parsel bütünlüğü sağlanmıştır.

Yukarıda anlattığımız gözlemler neticesinde İvaz Efendi Camisinin korunmasını olumsuz yönde etkileyen en temel sebepler şu şekilde sıralanabilir:

- Deprem, yangın ve bakımsızlık sonrası camiye yapılan müdahaleler, bir ölçüde caminin korunmasına yardımcı olsa da, başka bir açıdan zarara neden olmuştur. Camide zamanla oluşan çatlaklar çimentolu harçlar ile doldurulmuş ve iç yüzeyinin tamamı çimento siva ile sıvanmıştı. İç ve dıştaki tüm derzler çimento katkılı harçlar ile yapılmış ve tüm bu onarımlar tuzlanma etkisi ile geleneksel malzemede daha büyük kayıplara neden olmuştur.
- Kubbe kurşunlarında meydana gelen açılmalar, su birikintileri ve saçak ucu profilili taş silmelerinde meydana gelen bozulma ve kopmalar neticesinde birçok bölgede iç mekâna doğru rutubetlenmeye neden olmuştur.

Fotoğraf 3. Kamulaştırma yapılan parsel ve üzerindeki muhtes yapı (M.Sav,12.06.2008).

² İvaz Efendi Camisi’nin restorasyonu sırasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından oluşturulan bir Bilim ve Danışma Kurulu görev almıştır. Kurulda Prof. Dr. Erol Gürdal, Prof. Dr. İlter Büyükdığan, Prof. Dr. Sait Başaran, Prof. Dr. Zekai Celep, Y. Mimar İhsan Sarı, Doç. Dr. Ferudun Özgümüş, Y. Doç. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu, Hayri Fehmi Yılmaz bulunmaktadır.

- Minare yüzeyi, yapılan tamirat sonucu çimento harç ile sıvanmış ve taş etkisi vermek için de sıva üzerine derz çizgisi yapılmıştır. Benzer müdahale minare mukarnaslarında da vardır. Bunun sonucu minare gövdesi ve mukarnaslarında ciddi yüzey ve detay kayıpları meydana gelmiştir.
- Yapının beden duvarlarındaki çimento esaslı onarım ve derzler aynı şekilde özgün malzeme kaybını hızlandırmıştır.
- Bu bozulmaların yanı sıra, onarım amaçlı yapılan müdahaleler sonucu olduğu tahmin edilen detay hataları gözlemlenmiştir. Bunlardan bazıları, ana kubbe çevresindeki ağırlık kuleleri üzerindeki küçük kubbelerin ve yarım kubbelerde bulunan pencere açıklıkları üzerinden geçmesi gereken profil taşı silmenin olmamasıdır. Benzer şekilde caminin üç tarafını çeviren son cemaat mahalli sundurmasının başladığı hizada bulunan tuğla hatıl, beden duvarlarındaki dışlık pencerelerin uzatılması ile bölünmüştür.

Son Cemaat Mahalli Üst Örtüsü ve Döşemesi İmalat Süreci

Restorasyon projesinde uygulanması ön görülen ve camiye dış cepheden üç yönden kuşatan (kuzey, doğu ve batı) saçakların imalatı için öncelikle mevcut modern döşemelerin sökümü yapılmıştır. Eski restitüsyon çalışmalarında ve anlatımlarda, saçak sistemine dair verilere ulaşılmıştır. 2014 yılında bu bölümdeki döşemeler kaldırıldıklarında, birbirine muntazam mesafelerde (yaklaşık olarak 2m aralıklarla) yerleştirilmiş ayak izlerine rastlanmıştır. Ayakların arasındaki büyük taş bloklardan oluşan kalıntılar son cemaat mahallinin sınırını çizen bordür çizgisini tanımlamaktaydı. Tespit edilen bu kalıntıların teraziye alınıp kenetlenmesinden sonra, çerçeveyi oluşturmak üzere aynı ebatlarda küfeki taşı ile son cemaat mahalli bordürü tamamlanmıştır. İç kısmında da, aynı şekilde muhdes döşemenin altından çıkan altıgen tuğla aynı ebatlarda imal edilerek, döşemede yeniden uygulanmıştır. Altıgen tuğla döşeme, 4cm kalınlığında olup, dış teğet çemberinin yarıçapı 20cm'dir. Dış döşemenin tamamlanmasının ardından ayak izlerinin bulunduğu yerlere, restorasyon projesinde öngörülen mermer kaideler yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 4. Cami restorasyon sırasında (M.Sav, 16.6.2014).

Fotoğraf 5. Caminin kuzey cephesinin ön kısmında daha eskiden bulunan saçakların ahşap taşıyıcılarının oturduğu kaideler ve özgün döşeme (M.Sav, 7.7.2014).

Fotoğraf 6. Caminin doğu cephesinin ön kısmında eskiden bulunan saçakların ahşap taşıyıcılarının oturduğu kaideler ve özgün döşeme (M.Sav, 7.7.2014).

rilmiş, kaide üzerine meşe ağacından 20 x 20cm masif ahşap ayaklar konmuştur. Ahşap ayak ve mermer kaide arasına ise özel imal edilen paslanmaz bağlantı elemanı yerleştirilmiştir.

Son Cemaat mahallini kapatan çatıyı taşıyan 29 adet ahşap ayak vardır. Bu ayaklar cami duvarlarına paralel yönde yerleşen kirişler ile birbirlerine bağlanmaktadır. Beden duvarlarından kirişlere uzanan mertekler de sistemi tamamlamaktadırlar. 45cm aralıklarla yerleştirilen bu mertekler 5,5cmx20cm ebatlarında olup, ayak ve kirişler gibi masif ahşaptır. 6m'lik açıklık geçilerek, kirişlerin üzerine oturtulmuş ve dışa doğru 50cm'lik saçak oluşturmuştur. Kirişler başta, ortada ve sonra olmak üzere 3 sıra bağlantı kirişi ile birbirine mesnetlenmiş ve böylelikle tüm sistem bütün halinde çalıştırılmıştır.

Fotoğraf 7. Saçak uygulaması yapılırken (M. Sav, 2015).

Fotoğraf 8. Saçaksız ve saçak eklenmiş halleriyle İvaz Efendi Camisi (M.Sav).

Fotoğraf 9. Mermer döşeme ve paslanmış kenet sisteminden detay (M.Sav,7.7.2014).

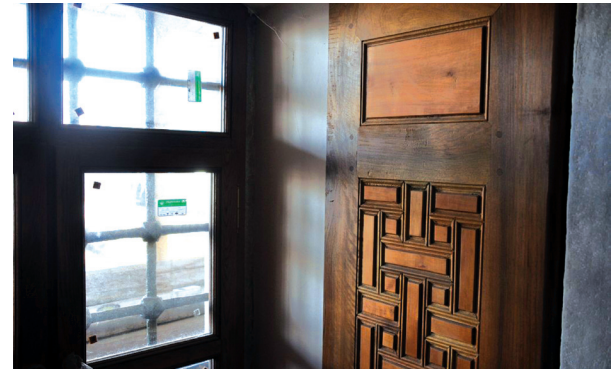

Fotoğraf 10. Son cemaat saçaklarının altıgen tuğla döşemesinden kalanlar ve tam aksta bulunan çatı suyunu kanalla dışarı atmaya yarayan gider (M.Sav, 2.6.2014).

Fotoğraf 11. Son cemaat saçak altı bölümünün altıgen döşeme sistemi uygulanması (M.Sav,2.9.2014).

İvaz Efendi Camisi beden duvarları pencere sistemi; zemin kat hizasına gelen birinci kademe, mahfil katı hizasına gelen ikinci kademe ve hepsinin üzerine konumlanan üçüncü kademedeki dışlık pencereler olmak üzere üç kademedir. Üçüncü kademedeki dışlık pencerelerin alt hizasından batı, kuzey ve doğu cepheleri boyunca uzanan 60cm yüksekliğinde tuğla hatıl geçmektedir. Restorasyon öncesi bu tuğla hatıl, dışlık pencere açıklıkları ile kesintiye uğramaktaydı. Restorasyon projesinde öngörüldüğü üzere bu hatıl tamamlanarak, dışlık pencereler alt hizadan yukarı doğru 60cm kısaltılmıştır. Hatıl hizası, son cemaat mahallinin üst kotunu belirlemiş ve saçığı oluşturan mertekler bu hatıla göre tespit edilmiştir. Mertekler yerleştirilirken buralara tespit için paslanmaz bağlantı elemanları imal

Fotoğraf 12. Cami içindeki künde-kârî dolap ve pencere kanatları (Ö.F.Kara).

edilmiş ve uygulanmıştır. Bu bağlantı elemanları, camiyi çevreleyen paslanmaz (statik güçlendirme kuşaklamasının) üzerine konumlanmıştır.

Pencere ve Dolap Kapakları

Mevcut pencere ve dolap kapaklarından hareketle Osmanlı üslubunu yansıtan künde-kârî tekniğinde kapılar üretilerek, bunlar yerlerine monte edilmiştir.

Statik/Güçlendirme

Caminin kuzey duvarı, pencere hizasından simetrik olarak yapı bünyesinden ayrılmaya başlamış olduğundan, Bilim Kurulu'nun raporu doğrultusunda kuşaklama çalışması yapılmıştır. Bu kuşaklama 15cm yüksekliğinde birbirlerine bağlantı elemanları ile bağlanan paslanmaz elemanlardan oluşmaktadır. Duvarların dışından hatıl hizası boyunca dolaşan paslanmaz eleman, belli aralıklarla yapı içine bağlanmakta ve bu sayede beden duvarlarının yükleri birbirlerine aktarılmış olmaktadır.

Fotoğraf 13. Caminin cephesinde uygulanan kuşaklama çalışmasından detay (M.Sav).

Kalemişi

Restorasyona başlanırken cami içindeki mevcut kalemişi bezeme XX. Yüzyıl ortalarında yapılmış, Osmanlı dönemi üslubu vermeyen bir program içermektedir. Mevcut duvar yüzeylerine raspa yapıldığında yapının iç mekânının tamamen çimentolu harç ile sıvandığı anlaşılmıştır. Bu çimentolu harcın altında direk taş ve tuğla yüzey vardı. Sadece ana kubbe etrafını dönen kedi yolunun altında özgün desenlere rastlanmıştır. Kedi yolu haricindeki bölgelerde tatmin edici verilere ulaşılamayınca, XX. Yüzyılın ilk yarısına ait fotoğrafların yardımıyla kubbe göbeği ve aslan

Fotoğraf 14. Cami kubbe göbeği (M.Sav, 4.8.2014).

Fotoğraf 15. Mahfil katını taşıyan sütun ve kemerlerin üzerinde bulunan kalemişi bezeme raspa sonrası (M.Sav, 16.6.2014) ve uygulama sonrası (M.Sav / Ö.F.Kara, 5.10.2015).

göğüsü için bir kalemişi projesi hazırlanmış ve ilgili kurul onayına sunulmuştur. Yapının bir diğer tezyinat içeren ögesi de, mahfil katını taşıyan ahşap sütunların üzerindeki taş taklitleridir. Bu özgün kalemişlerinin üzerine yapıldığı ahşap taşıyıcı yaklaşık %30-35 oranında çürümüş ve parçalanmıştır. Diğer kısımlar ise korunabilecek sağlamlıktaydı. Sağlam olan yerlere böceklenmeye karşı ilaçlama ve empenye yapılarak temizlenmiş, yenilen diğer kısımlar ise aslına uygun olarak tamamlanmıştır.

Aydınlatma

Ana kubbeye avize, mihrap nişi; yan kanatlardaki tavan içlerinde ise, basit kandiller kullanılmıştır.

Minare

İvaz Efendi Camisinin minaresine önceki yıllarda yapılan çimentolu müdahaleler, restorasyon kapsamında sökülmüş, bunun yerine yüzey kaybı çok olan taşlar, taş tozu harcı esaslı imitasyon yapılarak tamamlanmıştır.

Fotoğraf 16. Minare seren direği, içten ve minarenin dıştan görünümü (16.3.2015).

Fotoğraf 17. Avlu batı duvarının görünümü (M.Sav).

Fotoğraf 18. Hazirenin minarenden görünümü (M.Sav, 16.3.2015).

Fotoğraf 19. Hazire içten (M.Sav, 7.7.2014).

Fotoğraf 20. Avlu duvarında kullanılan mezartaşları (M.Sav, 7.7.2014).

Fotoğraf 21. Caminin doğu cephesinden görünümü (M.Sav, 2.2.2015).

Avlu Duvarı

Çimento harç kullanılarak, moloz taşla örülen çevre duvarı, yapıyı güney, doğu ve batıdan kuşatmaktaydı. Yalnızca kuzey yönde avlu duvarı bulunmamakta olup, eski haritaların yardımıyla doğu ve batı duvarlarının sura doğru devam ettiği ve sur ile kavuştuğu görülmekteydi. Duvar dokusunun içinde de taş niyetine kullanılmış çokça mezar taşı parçası bulunmaktaydı. Tüm hazire duvarları sökülerek, aralardaki mezar taşları ayıklanmış ve birleşen parçalar hazireye kazandırılmıştır. Sökülen duvar yerine de restorasyon projesinde öngörüldüğü şekilde küfeki taşından ihata duvarı, küfeki basık harpuştaları ile tekrardan yapılmıştır.

Hazire

Caminin güney bitişiğinde yer alan hazirede, birkaç çeşit mezar şekli bulunmakta olup, kot açısından bir sorun bulunmamaktadır. Ancak, çimento harçlı moloz taşı çevre duvarında bazı mezar taşı parçalarının kullanıldığı görülmüş ve bunlar alınarak, hazireye nakledilmiştir. Kırık durumda olan mezar taşı parçaları tümlenmiş olup, sandık mezarlar teraziye alınmıştır. Mermer mezar taşlarının temizliği yapılarak, çalışma nihayetlenmiştir.

Bu ana başlıklar haricinde yapının tüm kurşun kaplamaları yenilenmiştir. Bunun yanında beden duvarları ve saçak kotunda bulunan hasarlı taşlar çürütülerek küfeki taşıyla değiştirilmiştir. İlk kademe ve ikinci kademe pencere sövelerinden kırılmış ya da fazlaca aşınmış olanlar da uygun taşlarla değiştirilmiş, özgün lokma parmaklıkları ise boyası yenilenerek korunmuştur.

SONUÇ

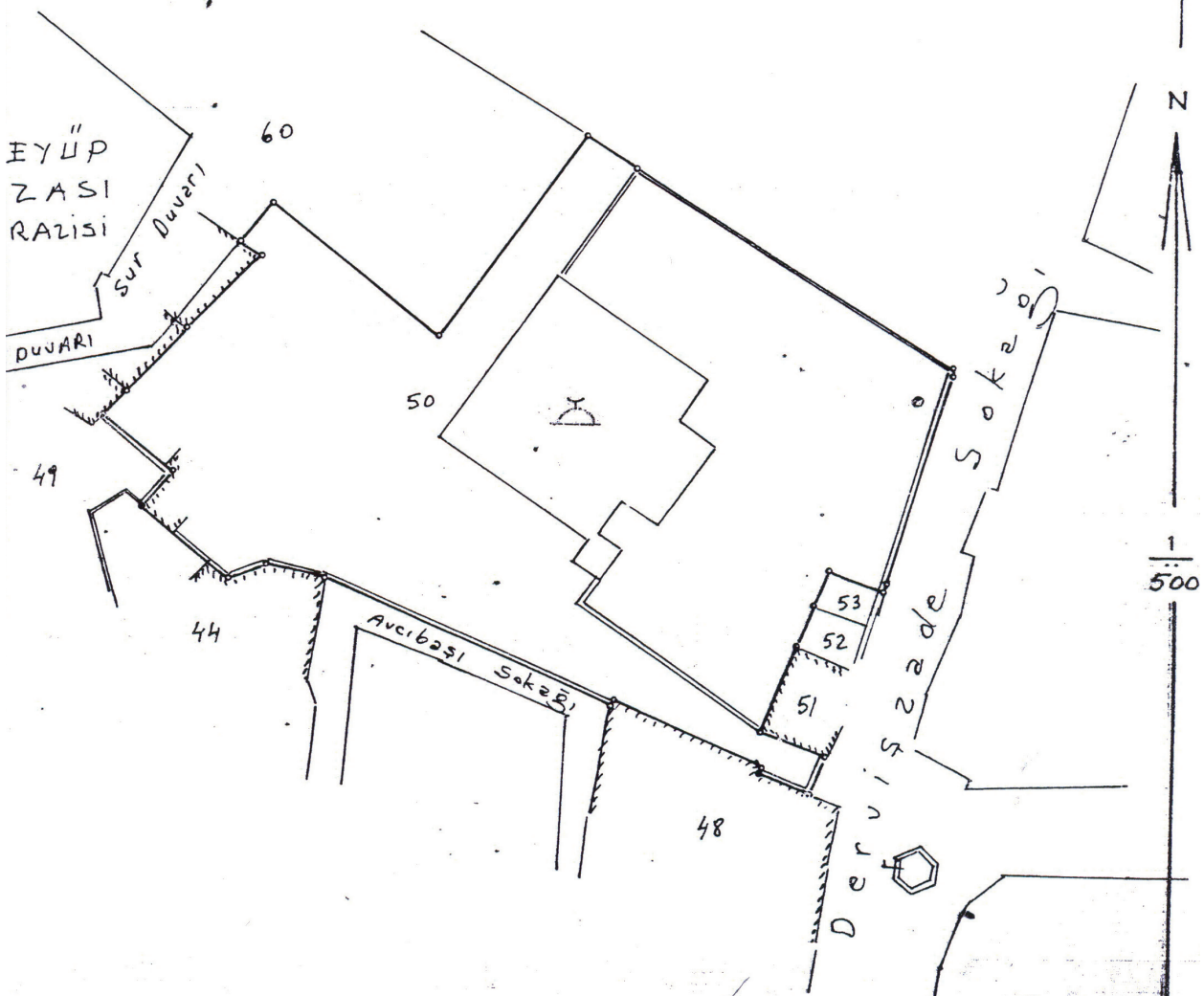
XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve klasik Osmanlı mimarisinin farklı bir boyutuyla vücuda getirilen İvaz Efendi Camisi, içinde bulunduğu tarihi doku ile bu farklılığını artırmaktadır. Çeşitli onarımlarla günümüze ulaşan cami, kapsamlı olarak restore edilmiştir. Restorasyon sırasında gerek caminin kendisi ve gerekse çevresi, mümkün olduğunca korunmaya ve muhteslerden arındırılarak, özgün haline kavuşturulmaya çalışılmıştır. Dönemin abidevi yapılarında sıklıkla karşımıza çıkan ve camileri üç yönden çevreleyen saçığın, kayıtlardan da anlaşıldığı üzere İvaz Efendi Camisi'nde de bulunuyor oluşu ve bu mimari detayı anıt

esere kazandırmak, restorasyon sürecinin en önemli müdahalesi olmuştur. İvaz Efendi Camisi bir yanda Anemas Zindanları adı verilen Bizans Saray kalıntıları, diğer yanda

sur duvarları, yanı başında Emir Buhari Tekkesi ve Mescidi gibi önemli yapılarla birlikte İstanbul'un kültür dokusu adına artı bir değer oluşturmaktadır.

PLÂN ÖRNEĞİ

İli : <i>İstanbul</i>	KADASTRO VEYA TAPULAMA						Yüzölçümü		
	Gören yerlerde				Görmeyen yerlerde				
	İlçesi : <i>Fatih</i>	Kutuk sayfa No	Pafta No.	Ada No.	Parsel No.	M e v k i i	Gemlik sıra No.	Ha.	M. ²
Köyü veya mahallesi : <i>Atik Mustafa Paşa</i>		520	2867	50				1792	50

Plânından kopya edilmiştir.

19/12/1991

Tapu Fen Memuru

NEDİM UĞUR

Fen Memuru

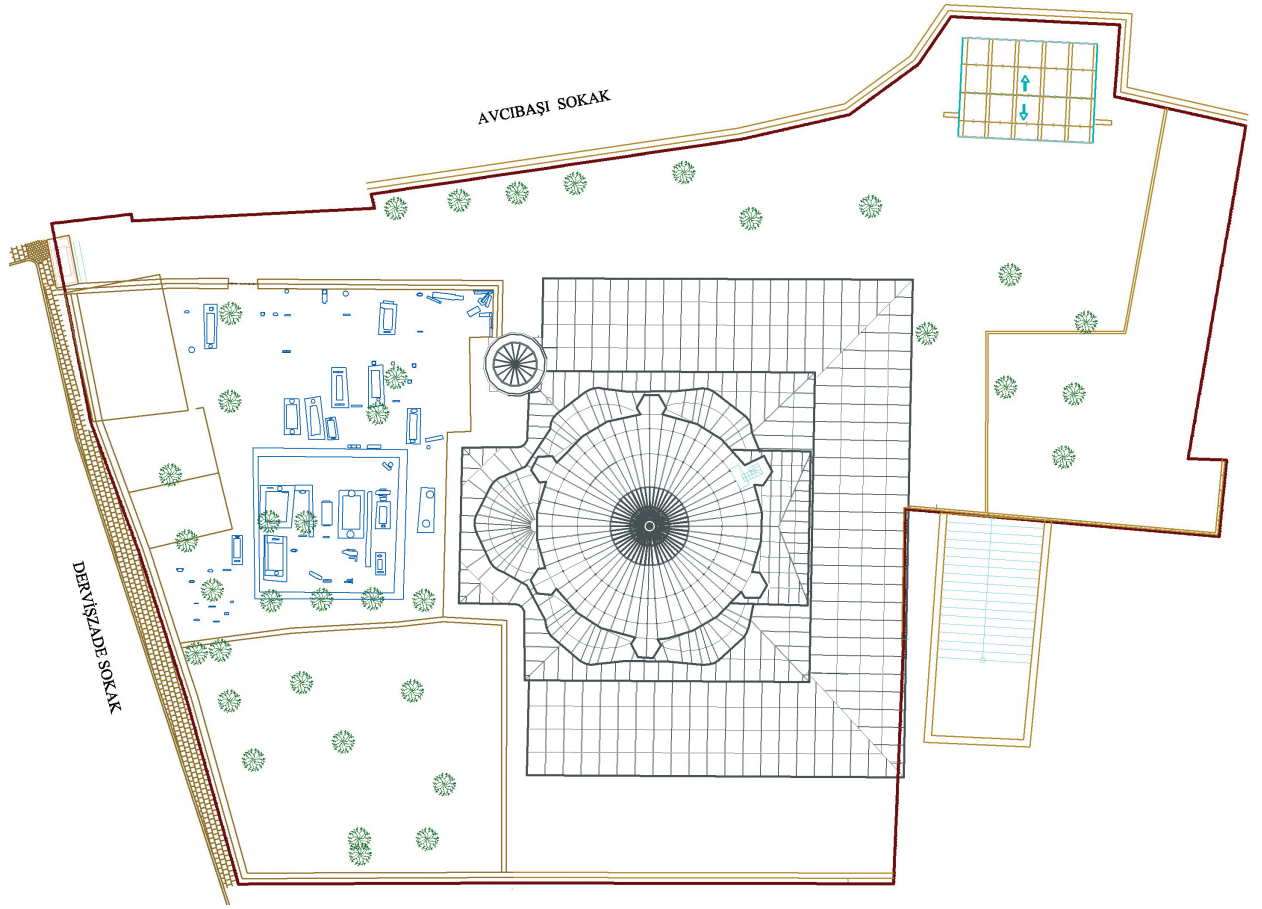
MUH.
YAŞAR DOĞAN KUTLU

19/12/1991

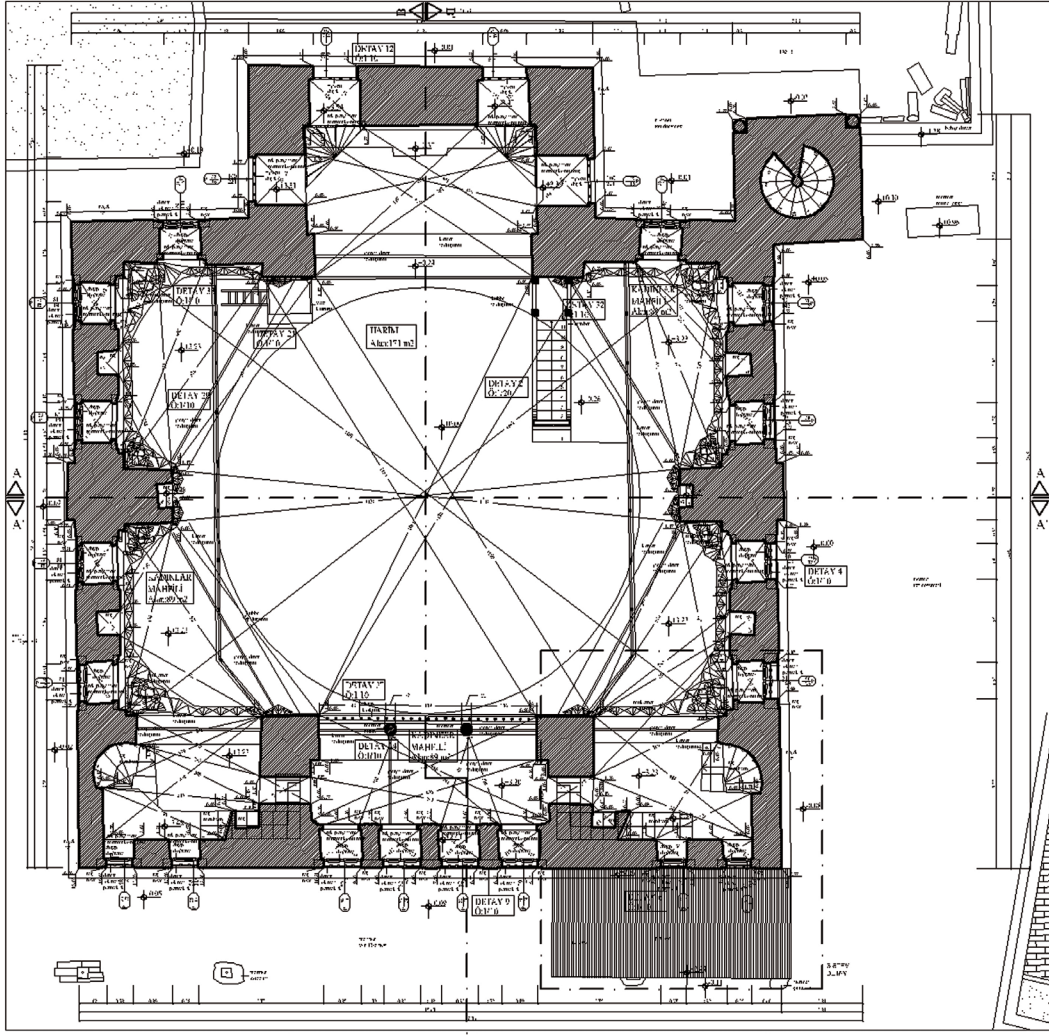
Tapu Fen Amiri

ÖZCAN POLAT
Kadastro Müdürü

Çizim 1. 1991 yılına ait bir kroki örneğinde cami ve çevresi.

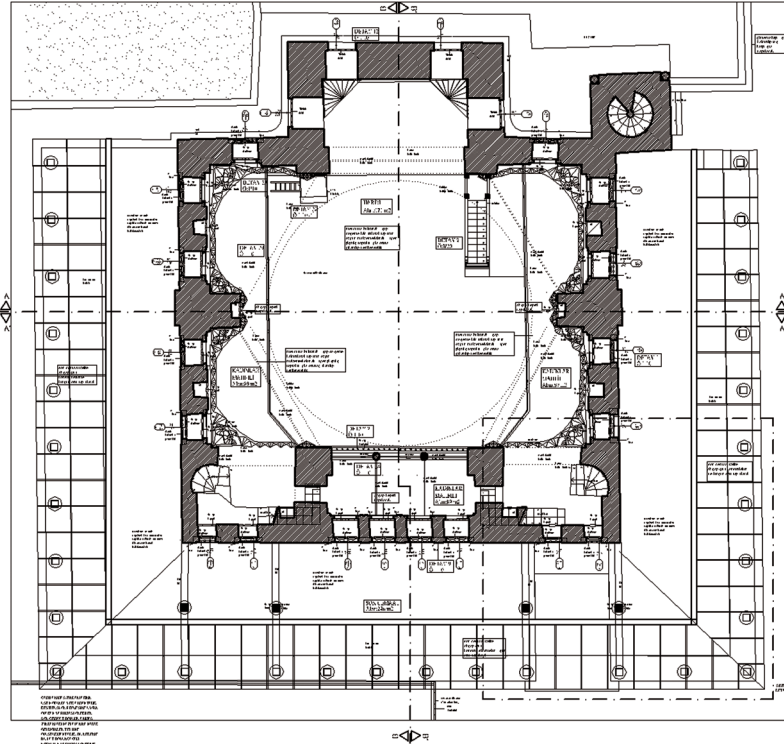

Çizim 3. Restorasyon projesinde vaziyet planı (Es Yapı).

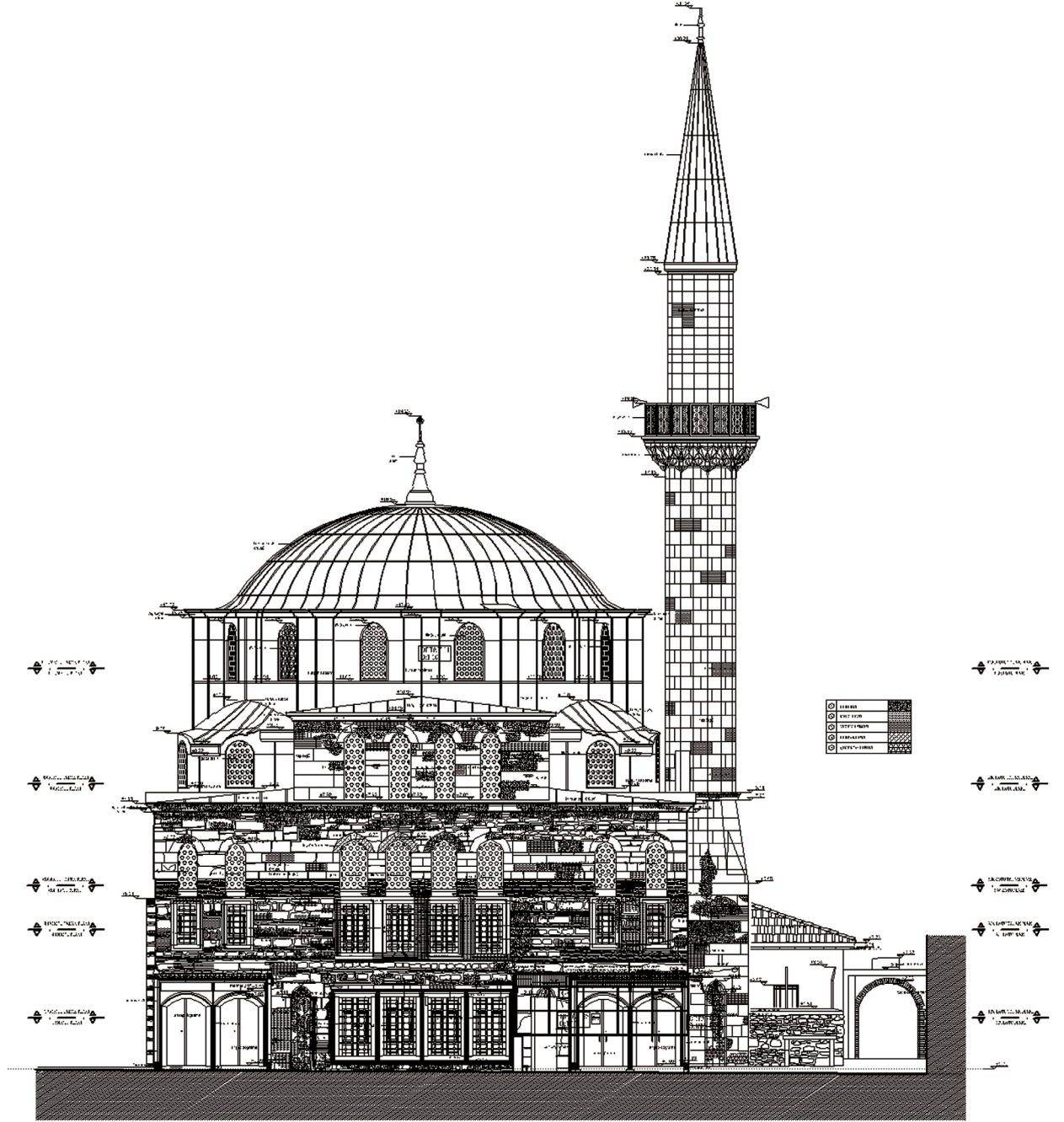
+4.10KOTU PLANI

Çizim 4. Caminin rölöve projesine ait plan çizimi, +4.10 kotu (Es yapı).

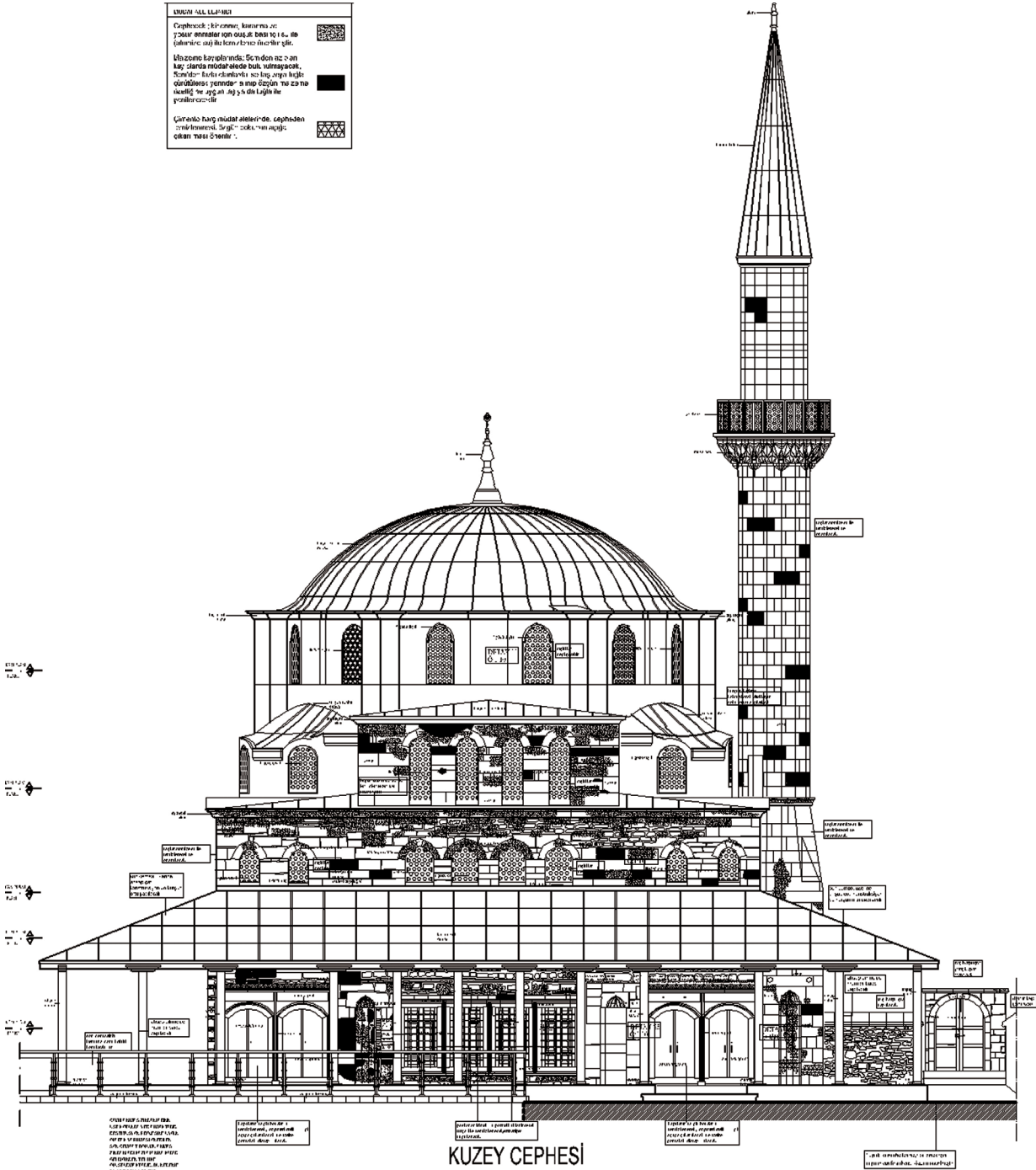
+4.10KOTU PLANI

Çizim 5. Caminin restorasyon projesine ait plan çizimi, +4.10 kotu (Es yapı).

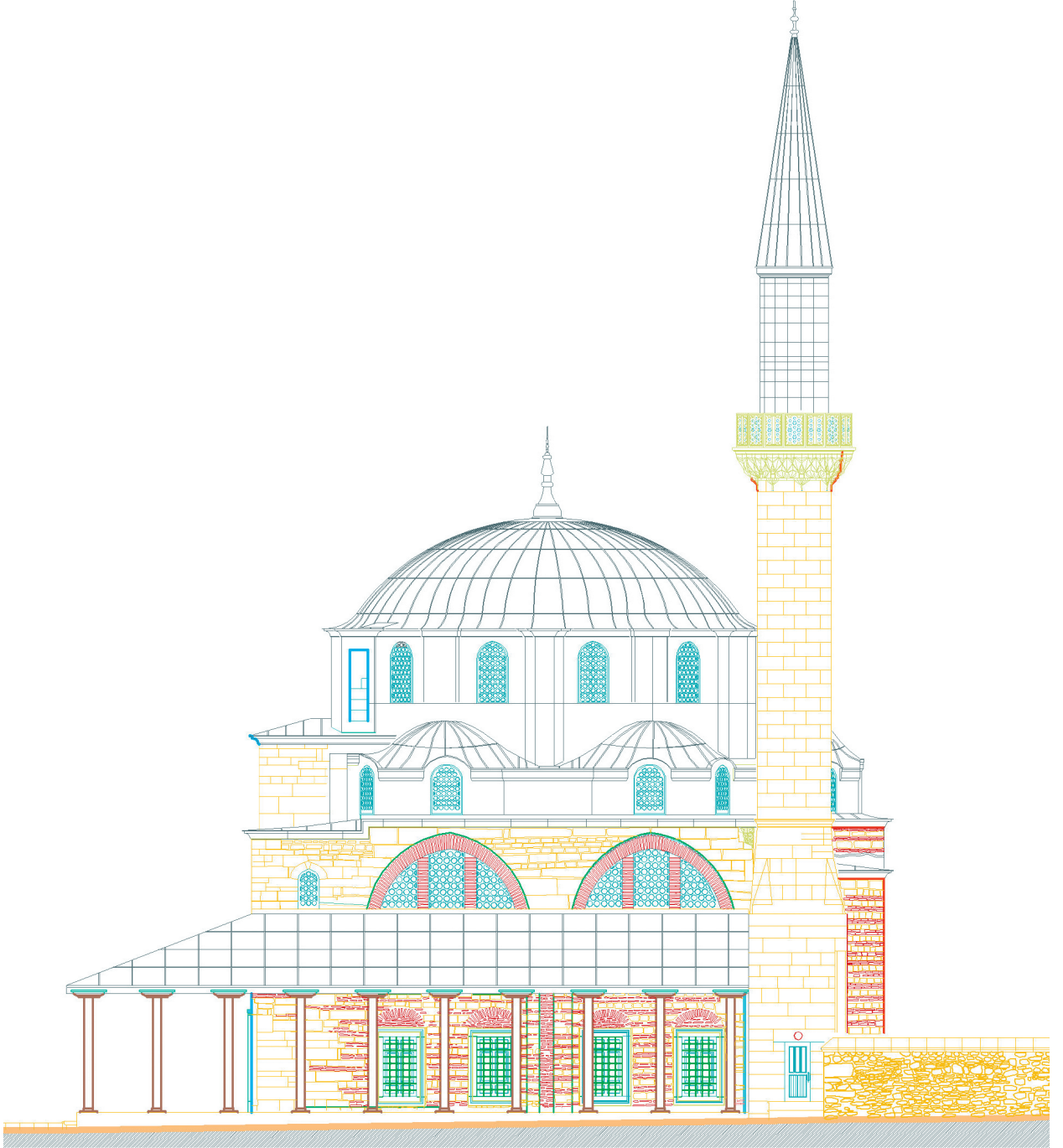

KUZEY CEPHESİ

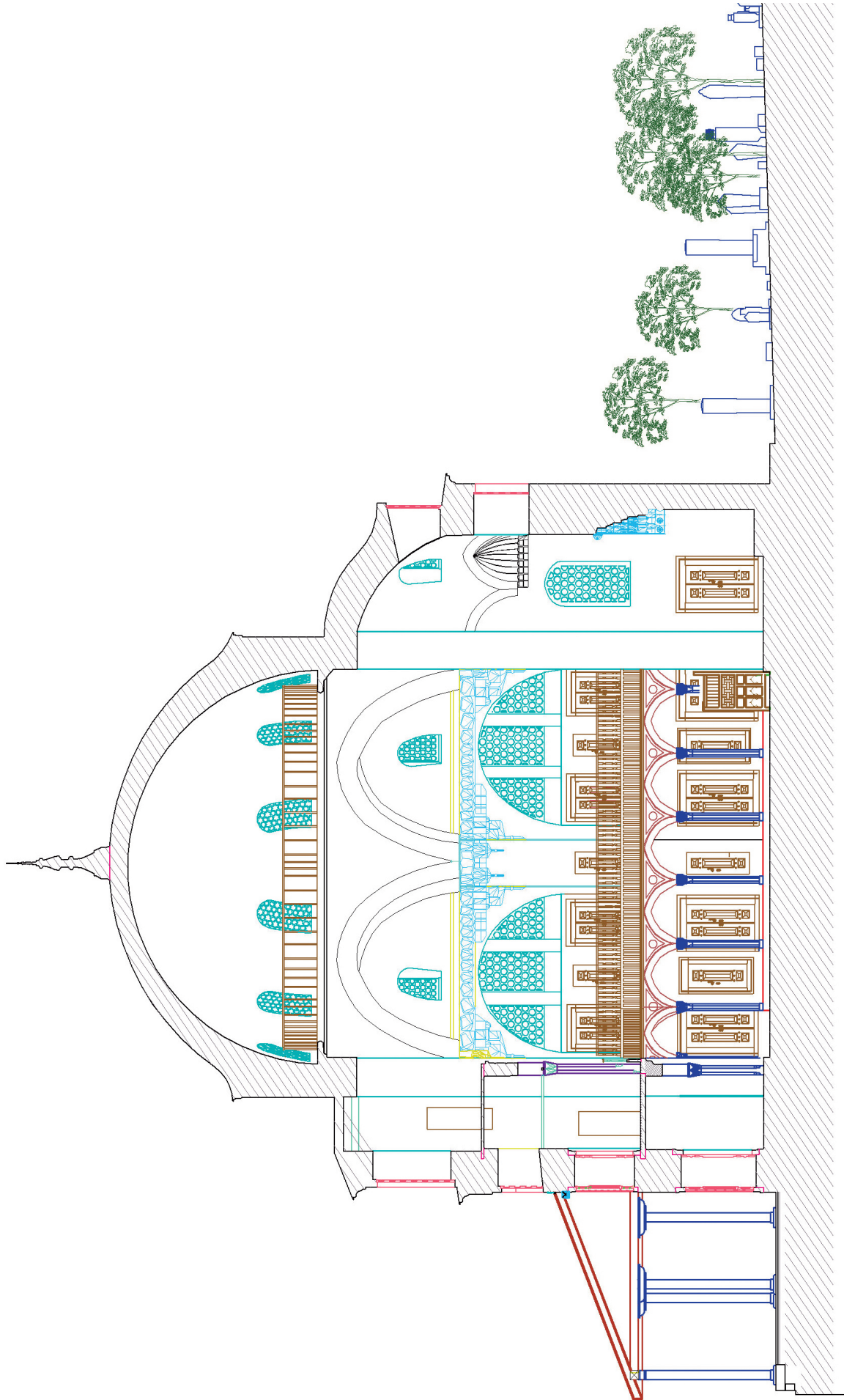
Çizim 6. Caminin kuzey cephesine ait rölöve çizimi (Es yapı).

Çizim 7. Caminin kuzey cephesine ait restorasyon çizimi (Es yapı).

Çizim 8. Caminin batı cephesine ait renklendirilmiş görünüş (restorasyon projesinden).

Çizim 9. Caminin restorasyon projesine ait BB kesiti.

Kaynakça

- Aslanapa 1988: *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Ayvansaraylı Hafız Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi*, Haz. A.N.Galitekin, İstanbul,2001.
- Eyice 1987: Semavi Eyice, İstanbul'da İhmal Edilmiş Bir Semt: Ayvansaray, *TAÇ*, S.2. s.33-49.
- Kuban 2007: Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: YEM Yayınları.
- Kuran 1986: Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Meyer-Plath vd 1938-43: B.Meyer-Plath/A.M.Schneider, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2 cilt, Archaeol.Inst.Deutsch, Reiches,Berlin.
- Müller-Wiener 2007: Wolfgang Müller-Wiener,*İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, Çev.Ü.Sayın, İstanbul: YKY Yayını.
- Sav 2011: Murat Sav, Tarihsel Süreçte İstanbul/Ayvansaray'daki Toklu İbrahim Dede Mescidi, *Vakıflar Dergisi*, sy.36, Ankara, s.101-120.
- Sönmez 1988: Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, İstanbul: MSÜ Yayınları.
- Tokay 2003: İvaz Efendi Camii, *İstanbul Ansiklopedisi*, 2.Baskı, C.4,İstanbul, s.310-311.